

Mládež v obci Obrnice

Závěrečná zpráva z výzkumu

Tereza Mazáková

2015

Obsah

Základní údaje	3
1. Cíle výzkumu	3
2. Úvodní data	3
3. Průběh výzkumu.....	4
4. Jak to může vypadat – příběh jedné dívky	5
Obrnice	6
5. Obec Obrnice.....	6
6. Demografické údaje	7
7. Aktuální čísla – dospívající	8
Institucionální síť	8
8. Mateřská školka.....	8
9. Duhovka	10
10. NZDM Vulkán	11
11. Sociálně aktivizační služby pro rodiny „Olivín“	11
12. Volnočasové aktivity.....	12
13. Základní škola	12
14. Střední školy.....	21
Vzdělávací trajektorie respondentů	27
Budoucnost dospívajících	29
Návrhy	31

Základní údaje

1. Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je analyzovat obrnickou mládež za účelem získání podkladů pro činnost místních institucí a tvorbu projektových žádostí v Programovém období 2014 – 2020.

V rámci výzkumu dojde ke kvantifikaci skupiny a zachycení nejčastějších důvodů neúčasti na dalším vzdělávání. Výzkum se zaměří na veškerou obrnickou mládež ve věkovém rozmezí 15 – 18 let.

Výzkum nastíní základní demografická data, údaje o rodinné situaci dospívajících, údaje o životě středoškoláka (způsob volby studia po ZŠ, náročnost studia, přechod na střední školy), bariéry v oblasti dalšího vzdělávání, finanční kontext studia a další témata související s odchodem ze základní školy. Tématem jsou také představy o vhodném povolání, dostupnost volnočasových aktivit nebo představy mládeže o další budoucnosti.

Součástí výzkumné zprávy jsou také shrnutí výzkumu a doporučení vytvořená ve spolupráci s místními aktéry.

2. Úvodní data

Mostecký region se v kontextu celé republiky potýká s nízkou vzdělaností. Podle údajů z posledního Sčítání lidí, domů a bytů¹ bylo v celé České republice 16,3% procent obyvatel pouze se základním vzděláním, zatímco v případě Mostu to bylo 24,5 %.

V Obrnicích představují lidé bez vzdělání a se základním vzděláním včetně neukončeného téměř 40%. Podobné číslo vypovídá o počtu vyučení a střední odborné bez maturity, avšak procenta lidí, kteří dosáhli vyššího vzdělání, jsou výrazně nižší (úplné střední s maturitou 11,5%, vyšší odborné a nástavbové 0,5% vysokoškolské 1,1%). Většina obyvatel sociálně vyloučených lokalit patří do kategorie osob se základním, případně nedokončeným základním vzděláním. (Strategický plán sociálního začleňování, 2013)

K dnešnímu dni 13. 4. 2015 je celkem **vedeno 13 uchazečů v evidenci uchazečů o zaměstnání ve věku 15 – 18 let v obci Obrnice (a Zlatníky)**. Z uvedeného počtu 6 mužů a 7 žen.

¹ Polední Sčítání proběhlo v 6/2011.

3. Průběh výzkumu

Výzkum probíhal od března do července 2015. Na počátku výzkumu jsem oslovila instituce, které s mládeží pracují a poprosila je o spolupráci. Nesetkala jsem se ani s jedním odmítnutím, všechny instituce obce ochotně spolupracovaly.

Poprosila jsem pracovníky institucí, zda by bylo možné požádat náctileté klienty a jejich rodiče o spolupráci. Takto jsem mohla hovořit nejenom s náctiletými, ale i s jejich rodinami. Náctileté jsem oslovila například v Nízkoprahovém klubu, v Duhovce nebo prostřednictvím Centra sociálních služeb města. Některé rozhovory se odehrávaly přímo v rodinách, jiné při volnočasových aktivitách, ty kratší proběhly přímo v ulicích obce. Na základě rozhovorů v různém prostředí jsem mohla oslovit širokou skupinu respondentů. Měla jsem možnost hovořit nejenom s těmi, co stále ještě studují, ale také s těmi, kteří již školu ukončili. V průběhu výzkumu promlouvali nejenom náctiletí, ale také jejich rodiče, učitelé či další osoby, které s nimi přichází do kontaktu.

Dvacet devět rozhovorů zaměřených na vzdělávací trajektorii proběhlo strukturovaně. Většina dotazovaných měla ukončené základní vzdělání. Z toho šestnáct rozhovorů proběhlo s lidmi ve věku 15-18 let. Devět z nich stále studuje. Ti, co nestudují, jsou aktuálně registrováni na ÚP.

Rozhovory proběhly nejenom s dospívajícími a jejich rodiči, ale i se 4 zástupci ZŠ Obrnice, 1 pracovník MŠ Obrnice, 1 pracovníkem Střední technické školy Most, 3 zaměstnanci neziskové organizace Duhovka, zaměstnankyní Sociálně aktivizačních služeb pro rodinu Olivín, zaměstnanci Terénních programů „Spolu v ulicích“, 1 zaměstnankyní nízkoprahového zařízení Vulkán, 1 preventistou kriminality obce, se sociálními pracovníky Obce a dalšími, kterým bych ráda tímto poděkovala za ochotu ke spolupráci.

Všichni respondenti byli ujištěni o anonymitě výzkumu a na výzkumu spolupracovali dobrovolně.

Na začátek je důležité podotknout, že obec, pracovníci institucí i samotní občané již podnikli mnoho kroků, kterými se dopady sociálního vyloučení na své obyvatele snaží mírnit, což se jim v mnoha ohledech daří. Patří se tedy poděkovat všem těm, kteří se problematice aktivně věnují a to i přesto, že se jedná o běh na dlouhou trať plný frustrací a neúspěchů.

4. Jak to může vypadat – příběh jedné dívky

„Tak nastoupila jsem sem v osmé třídě na ZŠ do Obrnic a jinak všechno bylo v pohodě, až na to učení. Něco mě nebavilo a něco mi nešlo. Před tím jsem chodila na školu jinde. No a pak jsem měla nastoupit na tu střední, na Palachovku a tam jsem byla jenom jeden den a pak už jsem nešla. Bylo to nejbliž a nejlehčí a pro mě by to asi bylo nejlepší. S výběrem školy mi pomáhaly hlavně kamarádky, co je lepší obor a tak. Ono se nastupovalo v září a já jsem chyběla dva měsíce, protože jeden měsíc jsem neměla na stravenky a měsíc jsem byla nemocná no a pak jsem nastoupila ten jeden den do školy a to mi zrovna přišel dopis, že buď mám nastoupit, nebo mě vyloučí a tak jsme si řekla, ať mě rovnou vyloučí a tak jsem nastoupila na ten pracák a tak jsem na tom pracáku teď a tam mám taky různý školení. Ona mi ta paní shání nějakou brigádu nebo tak aspoň něco. Prostě jsem nebyla ve škole dva měsíce a říkala jsem si, že tohle už fakt stejně dohnat nemůžu, plus jsem stejně neměla na učebnice ani a na oblečení a říkala jsem si, nebudeš do toho dávat tolik peněz, máme doma tolik dětí, my to potřebujeme víc doma než tam. Plus jsem si říkala, že stejně by mě to nebavilo a musela bych vstávat. Jako rodiče nadávali, to je jasný. Oni chtěli, aby sem byla vyučená. No ale já jsem jim potom řekla svůj názor. Na co se půjdu někam vyučit a budu mít ten papír a oni mě stejně nikam nevezmou. No a tak mamka už s tím stejně pak nemohla nic dělat. No a asi už nikam nepůjdu, stejně by mě nikam nevzali, nemám ani dodělanou devátou třídu, jako mám devítku odchozenou, ale na konci jsem neudělal opravy. Takže ukončeno z osmý. Ještě bych mohla do Velebudic, ale to je pro mě daleko, je to daleko, musela bych vstávat hodně brzo a to se mi nechce...

...Chtěla bych dělat konzervatoř, to by mě bavilo, ale to bych musela umět hrát minimálně na jeden nástroj a to jsem se neučila. Nebo jsem chtěla na vychovatelku v dětském domově, ale to bylo v Duchcově a mamka mě tam nechtěla pustit a pan učitel mi taky ale říkal, že na to nemám mozek, ani nervy a že by tam Romku nevzali ani, tak jsem si vybrala to nejbližší tu Palachovku...

... No a teď nevím, plány do budoucna. Teď pomáhám mamce, nevím, nic jinýho mi nezbyvá než zůstat doma a pomáhat mámě, protože ona toho má taky hodně. Ona má hodně dětí a s nima to je hrůza. Já jsem ráda, že si jde někdy v klidu lehnout, že si můžu vzít na chvíli ty děti na stranu, ať si může na chvíli odpočinout. Ta škola mě hodně mrzí, to byl můj sen od malička starat se o starý lidi v domově důchodců, protože jsem se dřív starala o babičku.

Nevím, ve škole mi říkali za prvý, že mám romskej původ, že by mě na tu školu nevzali, že by se báli, že bych někoho okradla.² Taky mi říkali, že na to nemám psychicky, tak nevím...

...Můj vzor je máma, to je jako první. Z těch herců a zpěvaček je to Byoncé. Všichni, co něco dokázali, tak ti jsou pro mě vzorem. Já bych si taky chtěla najít práci a zkusit udělat nějakou školu aspoň. Už ne kvůli sobě, ale taky kvůli rodině, chtěla bych mít spokojený život. Ted' mi v tom snu brání ta škola, to studium. Já už bych to nezvládla, já už jsem fakt všechno zapomněla. Nevím no, jak to bude, ale zase váhám kvůli rodině a kvůli sobě hlavně, je to těžký.“ (16 let, ÚP)

Obrnice

5. Obec Obrnice

Obrnice jsou obec, která se nachází v Ústeckém kraji. Obec leží asi 3,5 km východně od města Mostu. Spojení s Mostem zajišťují autobusové linky MHD. Obrnice byly plánovány jako středisková obec, což se projevilo v rozsáhlé výstavbě. V roce 1972 byla dokončena nová budova základní školy a o rok později začala výstavba panelového sídliště, zejména pro pracovníky okolních závodů. S ním se postupně budovaly mateřská škola, jesle, obchodní středisko Zlatník, zdravotní středisko, kino a restaurace. V obci stále funguje škola základní i mateřská. Základní škola má aktuálně kapacitu 350 žáků, mateřská škola má maximální kapacitu 75 dětí. Tato výstavba zásadně změnila ráz obce. Původní vesnická zástavba byla zčásti vybourána a nahrazena novými panelovými objekty, dnes nazývanými Malé a Velké sídliště. V poválečných letech do obce a především do blízkého Mostu začali přicházet v rámci organizované migrace za prací Romové ze Slovenska, v průběhu let začaly být z Mostu a dalších vesnic zaniklých při těžbě Romové sestěhováváni do Obrnic. V 80. letech pak přišly do obce další rodiny ze Slovenska a z vnitrozemí ČR. V 90. letech nastal útlum těžebního průmyslu a jeho následná restrukturalizace a s tím související hromadné propouštění pracovníků. Vzhledem ke své nízké kvalifikaci i diskriminaci na trhu práce patřili romští obyvatelé obou sídlišť mezi první, jenž nezaměstnanost postihla. V této době zároveň byla omezena též v minulosti vybudovaná občanská vybavenost obce. Velký vliv na strukturální změnu skladby obyvatel měla i privatizace bytového fondu, kterou realizovala nejen obec Obrnice, ale i další významní vlastníci bytů. Velký počet bytů a bytových domů

² Respondentka chodila do 8. Třídy ZŠ mimo Obrnice. V Obrnicích až od 8. Třídy.

přešel do vlastnictví soukromých osob, čímž byl zahájen v obci aktivní trh s velmi levnými byty. Tyto byty vzhledem k nízkým cenám se staly zajímavým artiklem především pro realitní kanceláře, které zprostředkovávají prodej levných bytů nízkopříjmovým sociálně vyloučeným skupinám obyvatel. Vedení obce si uvědomuje závažnost situace a snaží se přistupovat k řešení výše uvedených jevů především cestou prevence. Z tohoto důvodu navázala spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování, začala s realizací projektů a dalších aktivit. (Strategický plán sociálního začleňování, 2013)

6. Demografické údaje

Dle údajů Obecního úřadu v Obrnicích žilo v obci k lednu 2013 celkem 2462 obyvatel, v roce 2015 je to 2332 obyvatel.

Věková struktura

Věk		
děti a mládež	2012	2015
0 – 5 let	215	182
6 – 10 let	215	372
11 – 15 let	203	
16 – 18 let	123	122
Mezisoučet	756	676
19 – 26 let	310	285
27 – 50 let	846	825
51 – 90 let	550	546
mezisoučet	1 706	1 656
obyvatelé celkem	2 462	2332

Zdroje: evidence obecního úřadu 5/2012 a 7/2015

Přestože lze hovořit o stagnaci počtu dětí a dospívajících, dle údajů pracovníků obce i obyvatel se proměňuje sociální skladba obyvatel. Dochází k nárůstům počtu občanů se základním vzděláním a nízkými příjmy, zatímco dochází k úbytku vzdělaných, pracujících a ekonomicky samostatných. Narůstá tedy počet obyvatel zejména v lokalitách Malého a

Velkého sídliště. Z toho pohledu je patrné, že také škola se pravděpodobně do budoucna bude muset potýkat s nárůstem počtu dětí tzv. sociálně znevýhodněných.

7. Aktuální čísla – dospívající

- Aktuálně je v registru ÚP 13 uchazečů ve věku od 15 do 18 let, což by znamenalo celkově přibližně 10 % dospívajících z dané věkové skupiny.
- Podle pracovníků ÚP Most je nepracujících/nestudujících dospívajících v tomto věku mnohem více, jelikož mnozí se zaregistrovat nechodí. Na základě odhadu pracovníků může být reálné číslo až o 25 procent vyšší. Sankčně vyřazený není v této skupině aktuálně nikdo. Další dospívající, zejména ti do Obrnic nově přichozí, mohou být stále registrováni na ÚP v místě původního bydliště.
- Neustále narůstá číslo nezaměstnaných, registrovaných na ÚP ve věku do 25 let s ukončeným základním vzděláním. Zde se jednalo o strmý nárůst od roku 2011. V roce 2011 se jednalo o 3 registrované na ÚP v této věkové skupině se základním vzděláním, k dnešnímu dni je v této věkové skupině registrováno již 46 uchazečů se základním vzděláním.
- V roce 2011 bylo v registru ÚP 47 uchazečů se základním vzděláním, v roce 2015 je těchto uchazečů 204. U lidí s maturitou byla nezaměstnanost v roce 2011 0 uchazečů, v roce 2015 se jedná o 7 uchazečů. U lidí s výučním listem vstoupila nezaměstnanost z 10 na 58 osob.³

Institucionální síť

8. Mateřská školka

„My máme vyhlášený termín, kdy se provádí platby na další měsíc. No a v tu ránu přichází rodiče a domlouvají se na různých splátkách. Oni třeba zaplatí na jídlo na tři dny a zase je s tím spousta administrativy. Zaplatí třeba 150 korun, takže dítě chodí třeba týden.⁴ No a někteří ty rodiče to dělají dokonce tak, že to dítě tady nechávají podle toho, na kolik jídel během dne ještě mají peníze. Že tu docházku upravují podle momentální finanční situace. My se jim snažíme vysvětlit, aby to zaplatili hned, když mají dávky, ale nefunguje to. Jsou pak i rodiče, které to těm dětem zaplatí třeba jenom dvakrát, třikrát za měsíc a to je potom znát na

³ Zdroj dat: ÚP Most, 5/2015

⁴ Děti platí 40 nebo 36 korun na celý den - dle věku.

těch dětech. No, máme tady nějaký kolektiv, jsou nějak sehraný, a pokud to dítě nechodí, tak je pak obtížnější dostat se v uvozovkách do té party. Na druhou stranu musím říct, že si myslím, že ty děti mezi sebou nemají problém, neřeší, jestli mají nebo nemají ty druhý děti drahý hračky, ale jasně že to trvá delší dobu, než se to dítě rozkouká v té třídě, pokud tam delší dobu nebylo. No a další věc je, když se potom jde do školy, tak jsou pak velké rozdíly v těch dovednostech, ta vzdělávací aktivita těch paní učitelek je mnohem větší, takže pak se to s nimi vleče při vstupu do základní školy.“ (Zaměstnanec, MŠ)

● V Obrnicích je možné začít se školní přípravou v mateřské škole, kterou obec zřizuje. Kapacita mateřské školky je 75 dětí. Ve škole působí kvalifikovaný personál a nově dva asistenti pedagoga (většina zaměstnanců má nebo si dodělává vysokoškolské vzdělání). Kapacita Mateřské školy Obrnice, příspěvkové organizace, je využívána v dostatečném počtu dětí. Děti také není nutné odmítat, místo je ro všechny uchazeče.

● V letošním roce do první třídy nastoupilo 20 dětí, které absolvovaly MŠ, zatímco 15 dětí školku nenavštěvovalo. Velké procento dětí tedy neabsolvuje předškolní výuku, což zavádá prvním nerovnostem. Podle zaměstnance školy se u těchto dětí projevuje horší komunikace, špatná výslovnost, špatné držení tužky, neznalost barev, geometrických tvarů, špatná slovní zásoba, horší sociální kontakt s vrstevníky a učiteli. Mnohdy děti, které neprošly MŠ, nereagují na pokyny učitele, mají potíže s kázní. Samozřejmě ne u všech dětí se projevují všechna negativa.

● V terénu jsem narážela na děti v předškolním věku, které ve školce v dopoledních hodinách nebyly. Jednalo se často o děti, které do Obrnic přišli v nedávné době. Tyto děti hovořily o tom, že ve školce nejsou z finančních důvodů – nepřišla včas „sociálka“, bylo nutné něco zaplatit a na obědy peníze nezbyly atd. Tyto děti již na první pohled pochází (např. oblečení, doptávání se pracovníků obce na jídlo) z ekonomicky i sociálně (verbální projev neadekvátní věku) nepodnětného prostředí. Právě tyto děti by v rámci sociálního začleňování předškolní výchovu potřebovaly, jelikož prostředí primárních rodin se nejeví jako dostatečně podnětné – rodina nemá kapacitu a zdroje na adekvátní předškolní výchovu, což se s dětmi „vleče“ po příchodu na školu základní a je velmi obtížné tento deficit v budoucnu dohnat.

● Na první pohled by se mohlo zdát, že vzdělávání v mateřské školce je dostupné všem, což ale není pravdou. Některým dětem tato forma vzdělávání z finančních důvodů umožněna není. Situace se zlepšila po rozhodnutí zástupců obce osvobodit školku od nutnosti placení měsíčních poplatků. Tento krok přinesl více pozitiv na několika úrovních. Zejména byl snížen práh vstupu do školky hned několika desítkám dětí ze sociálně slabých rodin. Dále ulehčil

administrativním nárokům školky a celkově tento krok může napomoci možnosti zlepšení zvládání učiva na základních školách a tímto ovlivnit celou vzdělávací trajektorii.

- Kromě toho, že děti školku vynechávají z finančních důvodů, se zde objevují další specifika. Jedná se o neochotu dávat děti do školky z důvodu náročně prožívané separace, což je problém zejména matek, které nechodí do práce. Matky mohou být s dítětem doma – matka tak nejenom ušetří, pokud dítě do školky nedá, ale nevzniknou jí žádné další komplikace, jelikož je často doma s dalším dítětem mladšího věku. *„Další problém je taky ta separace od rodičů, že ty děti z těch sociálně vyloučených lokalit jsou víc fixované na rodiče a ty rodiče na ně. Ty maminky se s těma dětma mnohem hůř loučej, ty maminky na ně nedokážou být tvrdé na ty děti. Mnohem víc se taky o sobě navzájem starají sourozenci, hlídají je. Oni taky ty děti vycítí, ví, že ta maminka je doma s jiným sourozencem a to dítě chce být doma s nima a pokud ta maminka není důsledná, tak ty děti si to prosadí a jsou pak doma a do školky nechodí.“* (Zaměstnanec, MŠ)

9. Duhovka

- Děti předškolní i školní mohou navštěvovat neziskovou organizaci Duhovku. Duhovku předškolní děti navštěvují pravidelně a zdá se, že si k místu vytvářejí pozitivní vztah již v tomto věku, chodí pravidelně a často. Jedná se o klubové, volnočasové aktivity, ne o ekvivalentní alternativu mateřské školky.

- V Duhovce se běžně „tety“ starají o školní přípravu dětí a věnují se smysluplnému a bezpečnému trávení volného času po školním vyučování. „Tety“ dělají s dětmi úkoly, pokud dítě již do školy chodí. V Duhovce probíhají i manuální, pohybové a další volnočasové aktivity. Duhovka pořádá aktivity i během víkendu, které jsou dětmi vyhledávány (např. účasti na tanečních soutěžích v regionu apod.). Duhovka nabízí kontinuální podporu dětem od útlého věku až po dovršení povinné školní docházky. Děti často do Duhovky chodí několik let a ta je tak pomyslně doprovází na cestě dospíváním.

.

10. NZDM Vulkán

„Já si myslím třeba ta ICVA⁵ má smysl. Dost lidí sem chodí, dělají tady přednášky o tom, co se děje ve světě a podobně a to je taky nějaké vzdělávání, to si myslím, že to má smysl.“
(Studentka, 2. Ročník SŠ)

- V NZDM mohou trávit bezpečně svůj čas starší ve věku 15 – 26 let. NZDM disponuje širokou otevírací dobou, mladí dospělí tak mohou klub navštívit téměř kdykoliv. Dospívající často využívají možnost pobytu v počítačové učebně nebo další podporu od pracovníků, která se často týká problematiky související se školou (doučování, pomoc se školní přípravou atd.). Jelikož se jedná o náročnější problematiku z hlediska výuky (například o pomoc žádají i studenti gymnázia), dospívající oceňují, že s nimi personál zvládá „držet tempo“ a dokáže poradit i v náročnějších studijních disciplínách. Personál pomáhá dospívající provázet i po ukončení střední školy (ať již úspěšné nebo neúspěšné), kdy je k dispozici v oblasti hledání práce a kariérového poradenství. Právě v NZDM jsem zaznamenala jednu z největších úspěšností uplatnění klientů na volném pracovním trhu. Několik klientů se na základě podpory ze strany NZDM uplatnilo na volném pracovním trhu, jiní mají zkušenosti s absolvováním pracovních pohovorů

- Obě dvě organizace (Duhovka, NZDM) se navzájem doplňují a jsou schopné oslovit široké spektrum klientů z různého sociálního prostředí, což je rozhodně i do budoucna velká devíza obce. Lidé jsou obeznámeni s existencí obou organizací, ale vzhledem k neustálému přílivu nových obyvatel by bylo vhodné i nadále pokračovat propagací služeb, aby o širokém spektru aktivit byli obeznámeni i nové příchozí, pro které účast na aktivitách obou center funguje jako výrazný integrační prvek směrem do obce.

11. Sociálně aktivizační služby pro rodiny „Olívín“

- Sociálně aktivizační služby města přichází do kontaktu s celou rodinu, nejenom dospívajícími. K základním aktivitám patří vzdělávací a výchovné činnosti a sociálně terapeutické činnosti. Do centra se dostávají zejména matky s menšími dětmi nacházející se v obtížné životní situaci. Pohled na problematiku byl obdobný jako pohled pracovníků mateřské školky, kdy se setkávají s tím, že překážkou docházení do MŠ jsou často finance, či

⁵ ICVA je budova, kde NZDM aktuálně sídlí, často proto lidé říkají, jdou do ICVY, ne do NZDM.

špatné zacházení s penězi obecně. Velmi často se centrum zabývá problematikou dluhů, bydlením a problémy ve škole, na kterých se zaměstnanci centra snaží spolupracovat společně se ZŠ Obrnice.

12. Volnočasové aktivity

● „Hodně dětí to využívá ty kroužky, nejvíc dětí chodí do sboru a většinou co vím, tak je to zdarma ty kroužky, tak to je super.“ (9. Třída ZŠ, student) Jak již bylo zmíněno, v obci funguje několik organizací, které se věnují volnému času dětí a mladým dospělým. Kromě NZDM a Duhovky je to TJ Sokol Obrnice, služba SAS, která pracuje s celou rodinou a další. V terénu jsem nezaznamenala výraznější nespokojenosti v této oblasti. Nabídka volnočasových aktivit obce se zdá pestrá a zajímavá.

13. Základní škola

● Základní škola Obrnice je příspěvková organizace, jejíž součástí je školní družina. Základní škola je spádovou oblastí pro děti z okolních obcí Želenice, Patokryje a Korozluky. Má kapacitu 350 žáků, většina z nich jsou právě ti místní. Fakt, že je škola přímo v místě bydliště, je považován za pozitivní. Obecně v terénu převládá pozitivní hodnocení školy, chváleny jsou možnosti doučování nebo poskytování volnočasových aktivit. Aktéři z řad místních a některých institucí však upozorňují na dílčí body, které by mohly prohloubit inkluzivní nastavení školy, zvýšit efektivitu poskytování kariérního poradenství atd. (viz. dále v textu). Vedení školy ochotně spolupracovalo v rámci výzkumu a škola je otevřená možnostem změn a práci na prohloubení inkluzivního vzdělávání.

●●●Počty dětí v jednotlivých ročnících k 6/2015

1.A = 27	6.A = 37
2.A = 19	7.A = 19
2.B = 19	7.B = 20
3.A = 23	8.A = 17
4.A = 21	8.B = 14
5.A = 35	9.A = 17

- Za posledních pět let si odhadem asi 3⁶ žáci nepodali přihlášku na střední školu, což koresponduje s výpověďmi studentů. Také ti, co jsou aktuálně na ÚP měli záměr studovat a přihlášku si podali. Problémem zůstává kooperace se středními školami v oblasti průběžného sledování úspěšnosti dětí dále na střední škole, střední školy jednoduše toto nesledují.

●●●Třídní schůzky

- Podle tvrzení zástupců školy chodí na třídní schůzky odhadem 50 procent rodičů a to zejména těch, kteří mají ke škole a vzdělávání kladný vztah. „*Na třídní schůzky chodí tak asi 6 rodičů a to jenom těch dětí, kteří v podstatě nemají žádné problémy se školou.*“ (Matka, syn v posledním ročníku ZŠ) Rodiče méně zdatných žáků, s kázeňskými problémy chodí méně. Na první schůzce budoucích prvňáků bylo přítomných 10 z 35 rodičů (mailová korespondence, ZŠ Obrnice). Tato situace má vliv na možnost komunikace školy s rodiči žáků, což znesnadňuje zejména předávání informací rodičům, či zpětnou vazbu ze strany rodičů k aktivitám školy a situaci daného žáka.

- Škola se nepřítomnost rodičů ve škole snaží kompenzovat a komunikuje s rodiči telefonicky nebo písemně, nebo prostřednictvím asistenta pedagoga. Pedagogové nabízí i konzultační hodiny pro rodiče nebo možnost domluvení si individuální konzultace, což ovšem rodiče často nevyužívají.

●●●Fluktuace na ZŠ

„Ale teď se nám třeba stalo, že se dítě z emigrace vrátilo po pěti letech a neumí číst a pořádně ani psát, protože se tam prostě neučili. Tak to je opravdu problém, že my pak nevíme, co s nimi. Musíme je přezkoušet, doučovat a než to absolvujeme všechno, tak se třeba rozhodnou vrátit zpátky. Tuhle dobou se nám vrátilo asi 5, 6 dětí, takže není to málo. Ale my je pořád vedeme v evidenci, protože zůstáváme jejich klíčová škola. Je to hodně i nárok na administrativu.“ (Zaměstnanec školy)

- Ke květnu 2015 je fluktuace asi 64 žáků na celé škole – v tomto školním roce.

- Při celkovém počtu studentů 280 se jedná o 22 procent z aktuálně studujících. Změny v počtu dětí a nestabilita počtu žáků ve třídě je náročná nejenom pro děti samotné, kterým se mění klima třídy, ale také pro vyučující, kteří se musí s fluktuací potýkat. Náročná je situace pro děti do třídy i města nově příchozí.

- U většiny žáků, které nedokončí střední školu, se vyskytuje změna školního kolektivu,

⁶ Z toho jeden ze zdravotních důvodů.

v některých případech i opakovaně. Vzdělávací trajektorie dlouhodobě a opakovaně nezaměstnaných je často prochnuta změnami škol, které vyplývají nejčastěji ze změny bydliště – stěhují se celé rodiny společně se školou povinnými dětmi. Nutnost stěhování tak u těchto rodin převažuje nad důležitostí kontinuity školní přípravy dětí. Nejčastější příčinu stěhování, kterou jsem v terénu zaznamenala, byly změny v nájemních podmínkách, případně odpojení rodiny od tepla, vody z důvodu zpoždění plateb. Stěhování rodinu finančně zatěžuje, po příchodu na jiné místo se proto opět potýkají s podobnými problémy. V době příchodu rodin do města tak mohou často chybět i malé částky, které mohou zabránit v poslání dítěte do školy (například cena za MHD).

●●●Záškoláctví

●Záškoláctví je viděno jako nejčastější příčina špatného prospěchu samotnými dětmi a dospívajícími. Záškoláctvím často začíná konec docházky na střední školu. *„Na základce se stává, že nedorazí do školy, protože nemají svačinu,⁷ tak to se stává a je to někdy takový skrytý záškoláctví. No, tak většinou se dovíme, že je to skryté záškoláctví, protože rodiče nahlásí, že je dítě nemocný a my ho pak někde tady vidíme, že poletuje venku. Takže my to řešíme tím, že já jdu do terénu a pozvu rodiče do školy a řeší se to na místě nebo ve škole přes vedení. Většinou se pak ty rodiče přiznají, že dítě nepřišlo, protože nemělo na svačinu. Někdy se tady s dětma pak rozdělíme. My to vidíme, my jsme s nima ve třídě na tom prvním stupni, my se od nich fakt nehneme, ani o přestávce nejsou děti sami. Takže to vidíme. Takže teď vník nový termín „hladový děti“, takže tady je neziskovka Duhovka, tam to mají podchycené, že dávají dětem nějaké jídlo z potravinového fondu.“ (Zaměstnanec školy)*

●V Obrnicích se často děti školou povinné pohybují dopoledne venku, mimo školu. Na dotaz, z jakého důvodu ve škole nejsou, jsem dostala například tuto odpověď: *„nám nedošla už tři měsíce sociálka, tak jsme nemohli nabít kartu, ale příští týden už nabijeme a do školy půjdeme“*. Jednalo se často o děti, které na ZŠ dojíždí mimo Obrnice. V těchto případech se jedná zejména o děti rodin do Obrnic nově příchozích, případně o děti, které navštěvují Základní školu praktickou v Mostě. Důvodem tohoto druhu záškoláctví je tedy finanční situace rodiny.

●Dalším důvodem může být snaha o vyhnutí se docházce jako takové a preference jiných aktivit (čas trávený s partnerem, s kamarády apod.), které však není včasně rozpoznáno a

⁷ Děti v nižších ročnících svačí společně často za přítomnosti učitelů nebo asistenta. Děti tak na situaci „vytáhněte si svačinu“ nemohou adekvátně reagovat. Ve vyšších ročnících již děti jí více samostatně, pokud svačinu nemají, není to tedy vidět.

řešeno, jelikož se někdy jedná o tzv. skryté záškoláctví. „*Někdy ty děti jakože chodí za školu, ale ty rodiče jim to omluví, aby neměly problémy se sociálkou.*“ (Zaměstnanec obce) Proto někdy dítě raději z výuky „omluví“ pro nemoc nebo nějakou jinou fiktivní skutečnost.

●Pokud se záškoláctví děje v ZŠ Obrnice, často situaci řeší asistent pedagoga s danou rodinou, případně se do dění zapojují Sociální služby obce, které na daném případě spolupracují. Spolupráce v této oblasti probíhá dobře, žádná ze stran si na komunikaci mezi institucemi nestěžovala. Spolupráci ulehčuje blízkost mezi bydlištěm dítěte, školou a Sociálními službami, které jsou nedaleko od sebe. Situace je komplikovanější u dětí, které nechodí na základní školu do Obrnic – v těchto případech není možná okamžitá mobilizace institucí a tyto děti mohou zůstat delší dobu bez povšimnutí, což se stává. (Podobný princip funguje i u středních škol, které jsou mimo dosah Sociálních služeb města, bez možnosti komunikace situace s asistentem pedagoga atd.).

●●●Preventivní programy a doučování

●Preventivní programy na škole probíhají, ale z výpovědi dětí jsem nepřišla na jejich ucelenou strukturu. Otázka preventivních programů na školách s vysokou fluktuací a vysokým procentem dětí ze sociálně vyloučených lokalit se jeví jako klíčová a jsou nutné kvalitní preventivní programy. Třídy jsou v Obrnicích často slučovány, což je pro třídní kolektiv vždy velkou zátěží, bez ohledu na to, zda se jedná nebo nejedná o sociálně vyloučenou lokalitu. Na klima třídy se nezaměřuje žádný z programů, děti o přínosech programů hovořili spíše vágně „*byl tam někdo, kdo nás měl zastrašit od braní drog*“. O selektivní prevenci (co do náplně) děti nehovořily, hovořili spíše o besedách. Vzhledem k lokalitě je na místě otázka, zda jsou preventivní programy formou besed dostačující.

●Z pohledu školy jsou preventivní programy poskytovány na základě těchto metodických pokynů „*Metodické doporučení k prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, MŠMT č.j. 21291/2010-28.*

Vyhláška MŠMT č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školských zařízeních.

Metodický pokyn Ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č.j. 22294/2013-1.

Pořádáme pro žáky různé besedy na toto téma ve škole, navštěvujeme Úřad práce Mostě.“ (Zaměstnanec školy)

●Všichni studenti, s kterými jsem mohla mluvit, využívají nebo v minulosti využívali možnosti doučování. Doučování probíhá na ZŠ, kde doučují učitelé po školní výuce, stejně jako v NZDM a Duhovce. Subjekty se v této oblasti navzájem dobře doplňují. Doučování

probíhá dle dětí i učitelů systematicky a provádí jej vždy daný pedagog, který se předmětu věnuje a to v rozsahu jednou za týden.

●●●Kariérní poradenství

●„Učitelé nám dávali tipy, kam se můžeme přihlásit a pak taky kamarádi, kteří už třeba na SŠ chodí. No akorát učitelé nám vždycky něco řekli v průběhu hodin, ale že bysme pro to třeba měli nějaké extra hodiny, tak to teda ne. Oni to brali spíš tak obecně, že ti, kteří se lépe učí, tak by měli jít na střední a ti méně studijní, že by měli jít na učňák, ale jako nějak individuálně, to spíš tak o přestávkách, že jsme třeba hodili řeč.“ (Student ZŠ, 9tá třída)

●Podle zaměstnanců školy, se učitelé věnují výběru povolání svých žáků. Podle zaměstnanců jsou pro téma speciálně vyčleněné hodiny, respektive téma se diskutuje v rámci několika předmětů. Učitelé se snaží situaci s žákem individuálně konzultovat, což potvrzovaly i některé děti. Škola pravidelně pořádá exkurze na některé střední školy a děti dostávají katalog s nabídkou středních škol.

●Existují ale rozdíly v tom, jak vnímají přípravu na budoucí povolání studenti ZŠ a její zaměstnanci. Podle většiny dětí (i těch, které jsou dále na střední škole úspěšné) ve škole kariérní poradenství neexistuje, či je tématu volbě školy věnovaná spíše malá pozornost. Pouze dvě děti uváděly, že je výběru školy věnována náležitá pozornost. Pokud se studenti na někoho v tomto ohledu obracejí, byli to většinou třídní učitelé.

●Nejvíce byly o možnostech a formách kariérního poradenství informovány děti z rodin, kde je minimálně jeden z rodičů vyučen nebo má maturitu, kde se rodiče aktivně sami zajímají, a chodí na třídní schůzky. Tedy ne děti sociálně vyloučené, na které by měly mířit intervence inkluze vzdělávání. Je nutné podotknout, že deficit v oblasti kariérního poradenství (přípravy na budoucí studium a povolání) však vykazovaly i děti (a rodiče dětí), které jsou na středních školách úspěšné, čili se nejednalo o pouhou proklamaci „nevědomosti“ z důvodu obhájení si vlastní neúspěšnosti. Informace jsou tedy školu poskytovány, ale ne vždy se dostávají tam, kam mají a ne vždy je jim dobře rozuměno. „Kariérové poradenství, tak to jsme tam vůbec neměli. My jsme měli jít právě v osmé třídě na pracák a tam by nám měli říct, na co se hodíme, ale tam jsme nakonec nešli, a šli jsme tam až v deváté třídě. No a v devítce nám tam jenom řekli, kam nemáme chodit, protože je hodně lidí vyučených a že bude malé uplatnění, že nemáme chodit na Palachovku, na číšníka, na kadeřnici a na kuchaře, že kadeřnice by tady ani neměla uplatnění, že lidi se raději nechají ostříhat doma. Oni nám jenom řekli, kam chodit nemáme, takže my jsme se všichni radili s rodičema.... (Dvě dívky, obě úspěšné na SŠ, 9 let ZŠ Obrnice, 16 let)

- Na nevhodný výběr SŠ mají vliv i další faktory, s kterými lze pracovat. Jsou jimi nedomyšlení důsledků přechodu žáka na SŠ pro celou rodinu, nedostatečné zvážení zdravotních možností studenta, příprava na finanční zátěž při přechodu na SŠ, pečlivější výběr školy s ohledem na specifické zájmy a vzdělávací schopnosti studenta apod. V dané oblasti se nabízí prostor pro intenzivnější institucionální podporu, jak ze strany školy, preventivních programů, tak volnočasových programů zabývajících se problematikou.

- Z rozhovorů s náctiletými je patrné, že dospívající své rozhodnutí o tom, kam si podají přihlášku na střední školu, konzultují. Nejčastěji se děti radí s vrstevníky, příbuznými a třídními učiteli. Přestože děti mají možnost výběr střední školy konzultovat, v mnoha případech jsem narážela na to, že respondenti nestudují tu školu, kterou by studovat chtěli, a kterou by reálně studovat mohli vzhledem ke svým studijním výsledkům. Tento fakt má vliv na motivaci setrvání na daném oboru a SŠ.

- Opakuje se motiv toho, že studenti na vysněnou střední školu nastoupit nemohou, jelikož na ni nemají „dostatečný průměr“. V otázce, na co kdo má a nemá dostatečný průměr, ale panují nejasnosti. Děti hovoří o „průměru“, aniž by přesně věděly, co se pod termínem skrývá, a jak s ním školy zacházejí. Mají rozdílné pohledy na to, na jaký obor je jaký průměr potřeba – děti v terénu podávaly zcela protichůdné a chaotické informace v této oblasti. Otázkou jsou doporučení šitá opravdu na míru daného studenta, na základě pečlivého posouzení dovedností a možností daného studenta. Pracovníci školy tak někdy v dobré víře mohou odrazovat žáky dle vysněných povolání, místo aby byly hledány způsoby, jak jim preferované studium umožnit. *„Děti chodí s prosbou a ptají se nás, jsme měli chlapce, co chtěl být asistentem pedagoga, ale je to dálkové, takže se mu to nevyplatí, to nejde dělat prezenčně, ale to se nevyplatí. Jedině dělat střední pedagogickou, ale neměli byste aprobaci. Tak jsem mu doporučil, ať si vybere jinou školu, tak myslím, že jsem mu doporučil kuchařinu, že pajd'ák si může dodělat potom.“* (ZŠ Obrnice)

- V Obrnicích se projevuje nutnost zabývat se volbou profese a kariérním poradenstvím dříve než v osmé třídě. V tomto období nejenom že je už pozdě na dohánění znalostí a zlepšování si známek, ale je zejména pozdě na to děti motivovat ke studiu, školní přípravě a dokončování středoškolského vzdělání.

●●●Výchovný poradce, asistent pedagoga a individuální vzdělávací plány

- Děti nevědí, kdo je nebo byl ve škole výchovným poradcem. Kdo je na škole výchovným poradcem věděli pouze 3 respondenti. Jednalo se o ty, kteří školu studovali po celých devět let.

● „*My momentálně máme jenom 5 integrovaných žáků, kteří mají IVP a pak máme dalších asi 20 dětí, které jsou zaregistrované v poradně, mají jenom podpůrné plány. S těmi se pracuje taky individuálně, ale už tam není třeba ta finanční podpora jako pro ty, co mají ten individuální plán. Ale taky třeba v některých třídách máme snížený počet žáků, pokud jsou tam děti se speciálními potřebami nebo ty z té poradny.*“ (Zaměstnanec školy)

● Na škole, kde je vysoké procento dětí ze sociálně vyloučené lokality, ve škole, která se potýká s vysokou fluktuací žáků v průběhu školního roku, funguje jeden asistent pedagoga a tento školní rok má individuální vzdělávací plán (IVP) 5 žáků (2., 4., 8. Ročník). Je otázkou, z jakého důvodu je plánů relativně málo. Dle některých respondentů se pedagogicko psychologické poradny (PPP) potýkají s nepřímým tlakem na to IVP neposkytovat. Důvodem jsou údajně zvýšené finanční prostředky, na které má pak dítě s IVP nárok. S IVP se také rozhodně pojí vyšší administrativa. Pro získání IVP je nutné, aby dítě prošlo vyšetřením v PPP, což také často selhává z důvodu nespolupráce rodičů v tomto ohledu (dítě na vyšetření nedorazí apod.).

● Asistenta pedagoga znají všechny děti, všechny ví, o koho se jedná, všechny mají přibližnou představu o tom, čemu se věnuje. Pohled dětí koresponduje s výpovědí asistenta i vedení školy. Asistent se věnuje neuvěřitelně velkému rozsahu aktivit, je otázkou, jak je při počtu téměř 300 dětí možné jedním asistentem tyto aktivity dostatečně pokrýt. Získání finančních prostředků na asistenta pedagoga není jednoduchou záležitostí a školy se potýkají s tím, že si více asistentů nemohou dovolit z běžného rozpočtu. „*No, tak nám to zatím stačí a ty prostředky na dalšího asistenta nejsou. Ono se na to musí žádat, ale je to hodně složitý. Takže takto nám to zatím stačí... My momentálně máme jenom 5 integrovaných žáků, kteří mají IVP a pak máme dalších asi 20 dětí, které jsou zaregistrované v poradně, mají jenom podpůrné plány. S těmi se pracuje taky individuálně, ale už tam není třeba ta finanční podpora jako pro ty, co mají ten individuální plán. Ale taky třeba v některých třídách máme snížený počet žáků, pokud jsou tam děti se speciálními potřebami nebo ty z té poradny.*“ (Zástupce školy)

● Na nedostatečný počet asistentů reagují další instituce, které se snaží nedostatek dorovnávat, vykrývat – téměř všechny organizace pracující s mládeží se například věnují doučování a školní přípravě a to v poměrně značném rozsahu. „*Ne vždy tím vyšetřením ty děti projdou. Ta škola asi nemá možnost to nějak rozlišovat, prostě asi dělá, co může nejlíp. Já to vidím teďka v té školce, protože tam se podařilo získat víc asistentů a vidím, že kromě těch učitelek jsou tam ti asistenti. Ti asistenti jsou tam třeba proto, že tam je nějaké zdravotně znevýhodněné dítě, ale každopádně to pomáhá celé té třídě v důsledku.... Ta škola nemá možnost s těmi dětmi pak intenzivně pracovat a tyto děti ze sociálně vyloučených rodin mají opravdu jiné*

nároky a potřeby. No, ta zpráva od psychologa by měla říct, jestli ta vada, či ta skutečnost je zapříčiněna intelektově například nebo sociálním znevýhodněním a pokud je to tím sociálním znevýhodněním a tu kapacitu by na to jinak mělo, tak pokud by s tím dítětem, s tou rodinou někdo pracoval, tak pak by to dítě mohlo mít lepší výsledky. Často to sociální znevýhodnění vypadá tak, že je hloupý, ale pokud by bylo z běžnějších rodin, tak by mohlo být mnohem úspěšnější.“ (Sociální služby obce, zaměstnankyně)

●Také další zaměstnanci institucí vnímají, že u některých žáků chybí individuální přístup, který umožňuje právě užší kontakt s asistentem pedagoga a individuální vzdělávací plány. „No, to je strašně málo ten jeden asistent. Já tam mám taky dítě a vím, jak to v těch třídách funguje, takže přehled mám z více stran, z osobní zkušenosti a i z práce a já si myslím, že i kdyby tam byl jeden asistent na jednu třídu, tak to by se tam určitě uplatnil, protože ten jeden se nemůže rozkrájet. Já bych řekla, že my tady potom i suplujeme to, co chybí v té škole. Třeba to kontaktování těch rodin, nebo to, že prostě nejsou schopni podchytit každé to dítě, různě je pak doučujeme. Nebo to pak vidíme prostě i pak u nás, že by bylo lepší, aby se s těmi dětmi v těch školách víc pracovalo, ale ta jedna učitelka, když ty děti mají nějaké speciální nároky, ta to prostě nemůže zvládnout.“ (Zaměstnanec obce)

●●●Počty dětí ukončující ZŠ

2010/11 = z 9. roč. = 16 (ze 7. roč. = 4, z 8.roč. = 10)

2011/12 = z 9. roč. = 17 (ze 7. roč. = 4, z 8.roč. = 9)

2012/13 = z 9. roč. = 19 (ze 7. roč. = 5, z 8.roč. = 8)

2013/14 = z 9. roč. = 32 (ze 7. roč. = 6, z 8. roč. = 2)

2014/15 = z 9. roč. = 17 (ze 7. roč. = 10, z 8.roč. = 9)

●Je patrné, že dětí vycházejících školu z jiné než deváté třídy je v Obrnicích mnoho. Tyto děti mají menší možnosti výběru střední školy, i proto jim škola nabízí možnost požádat o prodloužení školní docházky, pokud mají minimálně dostatečný prospěch. Děti si jsou vědomy toho, že nedokončená ZŠ má negativní vliv na možnosti uplatnění se dále na střední škole. Přesto je otázkou, proč je těchto dětí ve škole tolik a zda by nebylo možné situaci ovlivnit právě zvýšením počtů asistentů pedagoga a větším počtem individuálních vzdělávacích plánů. Je možné, že pokud by mělo více dětí asistenta a individuální vzdělávací plán, nemohla by pak být čísla dětí vycházejících ZŠ standardně z 9té třídy vyšší.

●●●Neinformovanost, neznalost rodičů

- Mnozí pracovníci institucí opakují větu „*je to hlavně o rodině*“. Právě proto, pokud věříme tomu, že „je to o rodině“, je nutné mobilizovat instituce tam, kde rodina selhává - například sami rodiče nemají ukončenou střední školu, nevyznají se s v systému vzdělávacích institucí, nechápou, jaký průměr dítě potřebuje, aby mohlo jít na vysněnou školu apod. Rodiče v Obrnicích často neví, co je nutné splnit pro to, aby dítě mohlo studovat danou školu nebo se v budoucnu věnovat povolání, které by je naplňovalo. Často jsou v této oblasti představy velmi nereálné, až nesmyslné, které dítě mohou spíš mást než pomoci zorientovat se v systému.

- Škola, se sice snaží potřebné informace předávat, ale mnohem důležitější je jejich plné pochopení ze strany příjemců, jejich včasnost i možnost individuálního přístupu v prostředí, které je již tak velmi náročné pro veškerý pedagogický personál (fluktuace dětí, sociální vyloučení atd.). V populaci s velkou koncentrací dětí sociálně vyloučených je nezbytné ověřování si toho, zda děti i rodiče dostatečně rozumí sděleným informacím. Komunikace s rodiči je o to náročnější, pokud nedochází na třídní schůzky, což je v Obrnicích běžné. Z pozorování v terénu a na základě rozhovorů s rodiči a dětmi je evidentní, že přes dosavadní snahu školy děti i rodiče nechápou dostatečně možnosti a situaci v oblasti vzdělávání a profesního zaměření.

●●●Příprava na přechod na střední školu

- Neexistuje.** Žádná z institucí děti na přechod na střední školu systematicky nepřipravuje. Což nedělá mnoho škol v České republice, ale ne každá oblast v České republice se musí potýkat se sociálním vyloučením, a ne každá sociálně vyloučená lokalita je motivovaná se situací něco dělat, tak jako jsou Obrnice.

- V případě Obrnic se nejedná pouze o přechod z jedné školy na druhou, ale vstup do zcela jiného prostředí – z obce do většího města spojeného s nutností dojíždět. Jedná se i o přechod z povinného docházení do školy do dobrovolného. Tento fakt by měl být zohledňován v přípravě na přechod, respektive by mu v posledních ročnících školy měla být věnována náležitá pozornost.

- Studenti se musí potýkat s intenzivnější separací od rodiny, která je komplikovaná tím, že mnozí rodiče doma zůstávají, rodiče ráno do práce nechodí, dítě tak musí být v tomto ohledu samostatnější, chce-li na střední škole uspět. Na tato specifika dané lokality by měly cílit programy specifické prevence.

14. Střední školy

●●●Částečný odchod od rodiny

- Na přechod dětí na SŠ by systematicky neměly být připravovány pouze děti ale také rodiče. Jsou to právě rodiče, kteří se mohou najednou potýkat se zvýšenou finanční zátěží související se studiem, s neosobním přístupem k dítěti ve škole (kdy již nebudou reflektovány školou specifické potřeby dítěte, ani jeho rodiny), s tím, že dítě nebude doma o mnoho více hodin, než tomu bylo dříve apod.

- Výpadek člena z rodiny se může podepsat na chodu domácnosti, kdy najednou chybí jeden téměř dospělý člen po dobu téměř celého dne, což je problematické zejména v případě více početných rodin. Náctiletý najednou není k dispozici, aby pohlídal mladší sourozence, aby přivedl děti ze školy apod. Děti často cítí to, co matky či rodina jako celek potřebuje aktuálně a snaží se potřebě rodiny vyhovět. Tento fakt pomáhá vyjasnit rozpor mezi tím, že rodiče hovoří o tom, že chtějí, aby děti studovaly, na druhou stranu mohou vysílat signály zcela opačné, což jsem v terénu opakovaně sledovala. Náctileté, kteří nedokončili střední školu, jsem opakovaně nacházela doma v době, kdy rodiče byli mimo domov a něco zařizovali. Tito náctiletí často chyběli na volnočasových aktivitách, protože hlídali sourozence. Náctiletí vodí své mladší sourozence do školy do Mostu. Náctiletí opakovaně popisovali svůj den plný práce o domácnost a další sourozence či starší členy rodiny. Ani v jednom případě se nejednalo o to, že by dospívající byli do daného režimu „nuceni“, jedná se spíše o krátkodobě velmi efektivní kooperaci v rámci rodiny, kdy náctiletý efektivně vykrývá povinnosti svých rodičů, je-li to potřeba. Na základě pobytu v terénu je evidentní, že všechny strany jsou o problému ochotny diskutovat, a rozhodně nejsou tyto strategie rodin neprůchozí. Je zde tedy otevřené pole pro možné intervence ze strany institucí.

●●●Střední školy: Děti neopouští z důvodu nezvládnutí učiva

- V bývalém okrese Most působí 18 středních škol, z nichž 11 se nachází v Mostě a ostatní ve městě Litvínov a Meziboří. V Mostě působí 5 pracovišť vysokých škol. Podle výzkumu GAC okolo čtyřiceti procent dětí ze sociálně vyloučených lokalit nedokončí středoškolské vzdělání nebo na střední školu ani nenastoupí.⁸

●●●Zásadní je první měsíc – přechod

⁸ Sociologická analýza přechodu romských dětí ze sociálně vyloučeného prostředí ze základních na střední školy, GAC, 2015.

● „*Začínáme 1. září a největší úbytek je v prvním měsíci. Nejčastěji udávají jako důvod diskriminaci, což ale není pravda.*“ (SŠ Technická Most) Zástupce střední školy i někteří ze studentů hovořili až o padesáti procentním odlivu studujících v prvních týdnech výuky, což koresponduje s názory dalších dětí a zaměstnanců institucí (případně záhy po přechodu na jinou školu). Je tedy patrné, že opuštění střední školy, pokud k němu dojde v prvním měsíci, nemůže být způsobeno náročností výuky, ale spíše jinými faktory. Na náročnost výuky si nestěžoval ani jeden z respondentů – ať již aktuálně studujících nebo ne. „*Do třídy nás nastoupilo 16 na ten náš obor a teď je nás tam 10 (po 7 měsících) a budou nás spojit.*“ (Studentka, 1. Ročník SŠ, Velebudice)

● V průběhu výzkumu jsem neměla možnost hovořit se všemi školami v regionu, ale nezdá se, že by se školy (zejména na základě výpovědí studentů – úspěšných i neúspěšných) nějak specificky připravovaly na prevenci předčasného ukončování studia. Školy většinou disponují poradci, ale k těm si děti nestihnou takto rychle najít cestu.

● Problémem je v jednoduchost vypsání dětí ze studia – stačí jeden podpis a záležitost je vyřízena během několika minut. Tento krok je pro celý život člověka velmi podstatný a je zarážející, jak malá pozornost je tomuto aktu věnována. Vypsání je rozhodně jednodušší než snaha o udržení dítěte ve škole a to pro mnoho zúčastněných stran.

●●● Motivace ke studiu

● Přestože si nikdo z respondentů nestěžoval na nepřekonatelnou náročnost studia, vyžaduje studium SŠ určité předpoklady a vlastnosti, aby bylo úspěšné. Většina úspěšně studujících uváděla jako hlavní motivaci ke studiu rodiče a to na prvním místě. Poté následovaly racionální deskripce toho, proč je studium do budoucího života vhodné dokončit. Je pochopitelné, že se někdy dětem např. nechce vstávat, že se někdy budou muset potýkat s potížemi v kolektivu, že se mohou setkat s nevhodným zacházením. U dětí, které jsou z podnětného sociálního prostředí, které ke studiu motivuje rodina, jsou tato kritická období za podpory rodiny překonána. U dětí z nepodnětného prostředí se krizový moment stává momentem odchodu dítěte ze školy, pokud se nezapojí instituce. Na děti ze sociálně vyloučených rodin jsou tak kladeny mnohem větší nároky než na děti z rodiny, které jsou ve studiu podporovány.

● Od řadových občanů bývá k slyšení věta „je to o rodině“, která ale, místo aby sloužila k aktivizaci podpůrných programů, eskalaci snahy a větší péče směřující k překonání deficitů dětí ze sociálně vyloučených rodin, je často zcela opačně pronášena ve smyslu „je to v rodině, s tím my nic neuděláme“, pronášena s různou mírou rozčilení, naštvání. Možná se zde skrývá

frustrace, či špatná osobní zkušenost některých lidí, každopádně dospívajícím a dětem tento přístup nepomůže.

●●●Doprava

●Pro většinu respondentů se dojíždění do SŠ jeví jako náročné a to z několika důvodů: finanční náklady na dopravu, časové náklady na dopravu, strach rodičů nechat děti dojíždět do vzdálenějších škol. Například cesta na Střední školu technickou Most mi trvala téměř 45 minut a to ve všedním dni, kdy je nutné přestupovat. Rodiče se bojí děti nechat dojíždět z důvodu možnosti rasistických útoků: *„Nejdřív jsem zkoušela rekvalifikace, ale opět byl problém u rodičů, kteří se báli té vzdálenosti. Já nevím, já mám pocit, že oni chtějí, aby se děti vzdělávaly, ale jakmile se jedná o nějakou vzdálenost, tak mají strach. Oni se bojí o ty děti, když je nemají v blízkosti, tak je zle. Víc se asi bojí, nevím, ta vzdálenost je pro ně nepřekonatelná si myslím. Myslím, že se bojí nějakého útoku, myslím, že rasismus v tom hraje roli, že by je někdo třeba přepadnul.“* (Obyvatelka obce)

●●●Diskriminace

●V rozhovorech se mnozí respondenti dotýkají tématu diskriminace z etnických důvodů. Na diskriminaci si téměř nikdo nestěžoval v souvislosti se ZŠ v Obrnice, ale u SŠ se téma vyskytuje častěji. Téma souvisí se strachem z dojíždění (zejména na praxe, ze kterých se dospívající vrací pozdě večer), s pozicí, kterou dítě na praxi má a také s možností budoucího uplatnění – čili s diskriminací na volném pracovním trhu, kterou potvrzovali někteří zástupci institucí, která může demotivovat při dokončování studia. Zástupce jedné ze SŠ zmiňoval, že se setkal s diskriminací žáka z důvodu etnicity v rámci praxe – daný zaměstnanec v tomto případě zasáhl a situaci uvedl na pravou míru.

●Zdá se, že diskriminační tendence a osočování z hlediska etnicity není tak intenzivní přímo v Obrnicích, kde se lidé často navzájem dlouhodobě znají. Mimo město však děti mohou narážet na diskriminační tendence častěji, což může přispívat k předčasnému ukončení střední školy. S nepříjemnými narážkami se děti mohou setkat na každém kroku po cestě do školy. V MHD, v novém školním kolektivu, ze strany pedagogů či v rámci praxe, což přechod na SŠ nijak neulehčuje, obzvláště v takto citlivém věku.

●Respondenti však diskriminaci na střední škole neudávali jako hlavní důvod ukončení docházky, ale ve dvou případech ji zmínili jako jeden z faktorů, který přispěl k ukončení školní docházky.

●●●Finance

„Prostě na to nemáme. To máte 40 korun pro jednoho na jízdenku, a kde máte svačinu? A když musí ještě zajet někam jinam, tak to máte dalších 20 korun a my jsme museli platit dvě děti na střední škole, tak to si vynásobte dvěma. A to máte každý den. Takže my jsme museli platit 80 korun každý den za dvě děti. Na měsíc to stojí 260 korun a my máme tři děti, a když na to nemáme, tak prostě nepůjdou do té školy. Jinak jsme už na té škole nemuseli platit nic. Obědy pak jsme museli platit, svačiny to jsme jim dávali...Taky pak to bylo oblečení, a když koupíte věci a pomůcky, tak pak zase nebude jídlo, všechny peníze dáváme do jídla.“ (Matka, Dítě 15 let na ÚP)

- Finanční náklady studia vnímají rodiny různě. V terénu jsem zaznamenala jak názory, že náklady na život středoškoláka nejsou tak velké, stejně jako lidi, kteří vnímali finance jako hlavní překážku pokračování ve studiu. Názor se odvíjí od finanční situace celé rodiny.
- Všechny děti musí platit za dopravu, pokud se chtějí vzdělávat na SŠ. Jízdné stojí 260 korun na měsíc, případně je možné kupovat jízdenky denně, které vyjdou podstatně draž. Problém je v tom, že některé rodiny, nejsou schopny ušetřit na měsíční kupony (zejména, pokud je musí mít více dětí v rodině) a z této částky se pak stává problém.
- Dále se finanční zátěž liší dle dané školy. Je možné žádat si o příspěvek na začátku školního roku pro rodiny v hmotné nouzi (jednorázový příspěvek 1000 korun). Ne všechny rodiny měly jasno v oblasti této podpory, některé o ní nevěděly.
- Finance vstupují do proběhu studia, kdy pokud se rodina dostane do nepředvídané finanční situace, může se necelých 300 korun za jízdné opět stát problémem i v průběhu roku (například se zpozdí sociální dávky). Další náklady, které rodiče popisují, jsou výdaje za jídlo, oblečení a výlety/exkurze škol.
- O finančních nákladech hovoří nejenom rodiče, ale také děti, které výdaje za studium vnímají. Děti vnímají, že je studium pro rodinu zátěží, což má někdy vliv na motivaci k dokončení školy (opakovaně v rozhovorech). *„Hlavně kvůli těm financím nestudují, protože si třeba vybrali školu v Kadani a tak a prostě neměli na to dojíždění. Třeba od nás jeden kluk, tak on chtěl být lesník jako jeho táta a mamka na to finančně neměla, protože je na sociálce a měli hodně placení, tak on musel jít na Úřad práce. Pak třeba mají problém s placením učebnic. Některým je to jedno, ale některým co znám, tak těm je to fakt líto. Ale je to škoda, že se toho hned vzdali. Oni třeba měli dvě hodiny školy, pak tři hodiny volno a to nemohli jezdit furt tam a zpátky. No a já jsem se divila, že se dostali i ti, co měli Nka nebo čtyřky a já jsme se*

právě divila, že spíš ty chytří tu školu nechali a ty horší pokračují dál, to jsem se právě tomu hodně divila, asi to bylo hlavně kvůli rodinným problémům.“ (16 let, registrována na ÚP)

●●●Záškoláctví

●Záškoláctví je často, stejně jako v případě ZŠ, spojeno s financemi. Výpadek studenta ze školy může být dán právě finančně – chybí peníze na jízdné, stravné, exkurze apod. Rodina zvolí dítě nechat doma. Samozřejmě se vyskytuje i záškoláctví finančně neodůvodněné, pramenící z toho, že dítě jednoduše do školy docházet nechce a preferuje jiné aktivity.

●Opakovaně jsem se v terénu setkala s příběhy lidí, kteří chodili za školu „do práce“. Jednalo se vždy o muže, které studium vysloveně nebavilo a preferovali práci – jakmile jim to bylo umožněno, šli pracovat. Jednalo se vždy o sezónní, manuální práci, u které nakonec respondenti často několik let setrvali.

●Jako další důvod k záškoláctví bylo udáváno navázání partnerského vztahu, zamilovanost – kdy dva studenti začnou chodit za školu, protože tráví čas spolu místo ve škole. Několikrát děti hovořily o tom, že někteří kamarádi chodí za školu a jen se tak „poflakují a kouří trávu“, tyto výpovědi jsem však vždy dostala zprostředkovaně, známky takového chování nevykazoval nikdo z respondentů účastnících se výzkumu. Na tato témata lze cílit specifické programy primární prevence. Zejména pokud selhávají rodiny, by se měly mobilizovat instituce.

●Záškoláctví bylo v několika případech součástí tzv. vyhýbavého jednání, kdy se dítě při setkání s nepříjemnou situací ve škole rozhodne volit toto řešení situace, než aby jí čelilo přímo (například konflikt v kolektivu eskaluje záškoláctví, které iniciuje ukončení docházky na SŠ, neschopnost sžít se s novým kolektivem, pokud dítě přijde do třídy v průběhu roku, výpadek z výuky způsobený financemi – dítě si už posléze nevěří, že by dohnalo zameškanou výuku a volí záškoláctví, posléze se studium ukončuje apod.).

●●●Stipendia

●Nikdo v terénu, kromě zaměstnanců ZŠ a SŠ, o stipendiích nemluvil, děti ani rodiče v této oblasti vůbec nemají přehled.⁹

⁹Retrostipendia: pojem retrostipendia neznal nikdo z respondentů, se kterými jsem mluvila. Ohledně možnost čerpání stipendií by měla být spravena zejména paní Rybáková, která pracovala na pozici Koordinátora pro

●●●Časté stěhování – změny školy

●Rodiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách jsou výrazněji mobilnější. Tento faktor se promítá do vzdělávání, zejména v tom, že děti již v průběhu povinného školní docházky musí školy měnit. Stěhování se vyskytuje často v trajektoriích těch, co nedokončí střední školu. Děti začnou chodit na SŠ, ale rodina se odstěhuje z města. Dítě tak musí střední školu změnit. Do nové SŠ chodí pouze pár dnů a záhy školu opouští. Takovými dětem se SŠ prodlužuje, protože často proběhne stěhování v průběhu roku a děti musí opakovat ročník. Děti se musí nově sžívat s kolektivem i pedagogickým sborem. Velký vliv zde opět hrají finance: rodina je finančně zatížena stěhováním, často dochází ke změně sociálního úřadu, zpozdí se dávky. V tomto období rodina nezvládá platit ani zdánlivě marginální výdaje jako jsou jednotlivé jízdenky nebo předplatné na dopravu, dítě přestává do školy chodit.

●Kombinuje se tak řada faktorů, z kterých mohou mít v krátkodobém horizontu prospěch všichni členové rodiny: rodina ušetří za dopravu a další výdaje spojené se školní docházkou, dítě se vyhne nepříjemnému období hledání si místa v novém kolektivu a v nové škole. Stěhování samo o sobě lze považovat za stresor a v tomto náročném období dítě nemusí mít kapacitu na aklimatizaci na nové školní prostředí a může preferovat vyhybavé jednání v podobě ukončení školy. Dalším faktorem je nutnost dojíždět a docházet na praxe v opět v neznámém prostředí dalšího „cizího“ místa. Tyto děti se tak musí vypořádávat se změnou bydliště, s novou třídou, novými pedagogy, novým městem, ve kterém je škola, nový místem, kde je vykonávána praxe, novými spolužáky, dojížděním, novým učivem atd. Ani rodiče daná místa neznají a neví tedy, kam své děti „posílají“, což v nich podporuje obavy. Někdy se k obavám přidají fámy z okolí či emočně podbarvené popisy dětí toho, co se ve škole děje a jak to tam vypadá. Do toho často vstoupí nemoc dítěte (opakovaně v mnoha rozhovorech s dětmi), která není až tak překvapivá vzhledem k tomu, s čím vším se děti musí vypořádávat.

●Rodiče tak pragmaticky dochází k závěru, že bude možná opravdu lepší, pokud dítě ze školy „vypíšu“, přestože všichni shodně tvrdí, že chtějí, aby děti studovaly. Posléze pak dochází k bagatelizacím typu „*vlastně chodit do školy stejně nemá cenu, práci si nenajdou*“. Tato prohlášení se v rozhovorech ale vyskytují vždy jako jakási „obrana“ daného rozhodnutí, nejeví se jako primární pohnutka k ukončení školy a to jak ze strany dětí, tak i dospělých. „*My jsme bydleli jinde a tam chodily rádně do školy rok a půl a pak je přendaly sem a oni se*

národnostní menšiny. S paní Rybákovou byl ale k 1. Květnu ukončen pracovní poměr a zatím není jasná náhrada.

tam bály, že tam chodí samí postižení a prý tam nic nedělaly, bály se tam, nic tam nedělaly, tak jsme je vzali pryč. Na minulé škole je to bavilo, tam to měli blízko, bavilo je to tam, ale na té Palachovce to byla hrůza, nic tam nedělaly. Jenom tam seděly a něco opisovaly z knížky, pak měly týden praxi a daly je do takové praxe, kde mi kamarádky říkaly, že vůbec nevyplácí lidi, jinak by děti chodily normálně do školy, kdyby je to bavilo, ale oni k tomu tam neměly žádný vztah. Na Palachovce vydržely asi 14 dní, nechodily tam ani měsíc a kluka dali až na nějakou dálku do nějakého Švejka do hospody a on se tam bál chodit, že tam nikoho nezná, že je tam nový, tak jsem ho musela odhlásit.“ (Matka, dospívající je na ÚP)

●●●Role dané střední školy

- Otázkou jsou možnosti a kapacity středních škol pracovat se specifickými potřebami žáka. V těchto oblastech panují na různých školách různé podmínky. Obecně však nelze očekávat, že SŠ nové studenty pozná během pár dnů natolik, případně bude schopna mobilizovat dostatečně své podpůrné programy v kritické době na začátku roku, kdy většina studentů studium předčasně ukončuje. Stejně tak není pravděpodobné, že by dítě během prvních pár dnů školy stihlo aktivně navázat pevný vztah s výchovným poradcem, případně s třídním učitelem, kteří by tak byli schopni reflektovat specifické potřeby studenta.
- Zajisté ne všechny děti studium ukončí během prvních týdnů, pak se v tomto ohledu zvyšuje možnost intervence školy. Většina SŠ kam dochází děti ze sociálně vyloučených lokalit má velkou kapacitu a je otázkou, jak je v takovémto prostředí možné uplatňovat individuální přístup. Na jedné z nejvíce navštěvovaných SŠ v regionu asistenta pedagoga nemají a nezdá se, že by velký odliv studentů nějak intenzivně řešili.

Vzdělávací trajektorie respondentů

●●●ZŠ+NIC=ÚP

- Zdá se, že tuto jednoduchou rovnici stále mnozí z respondentů či jejich rodičů dostatečně nechápou, lépe řečeno ji mají tendenci místy bagatelizovat. V tomto ohledu vnímám velkou možnost pro intervenci ze strany neziskového sektoru, škol a dalších institucí obce.

●●●Vzdělání ukončeno z finančních důvodů

- Vzdělávací kariéra bývá přerušena z důvodu akutního nedostatku financí. Tento důvod jsem v terénu zaznamenala jako nejčastěji zmiňovaný. Nikdy ale tento faktor nestál osamoceně,

vždy docházelo ke kumulaci faktorů, které nakonec vedly k ukončení školní docházky. Přestože dané jevy mnohdy pominou, dospívající to už „vzdají“ a na ÚP setrvají. Zde se nabízí prostor pro intervenci, jelikož většina dospívajících i mladších dospělých není se situací spokojena, uvědomují si negativa a dá se s nimi o tom mluvit. *„Na základce se nás ptali, co nás baví. Mě bavilo něco vytvářet, takže ta škola mi vyhovovala. Nebylo to moc náročný, bylo to spíš lehký. ...Co mě limituje? No, to je jasný, že je to škola, že jsem to nedokončil, jako jsem myslel na to, že bych to dokončil, ale myslím, že by mi neuznali ani ten prvák, nevím, asi bych musel dělat nějaké rozdílové zkoušky a na to si nevěřím.“* (ÚP již déle než rok, 18 let, necelé 2 roky v učení)

●●●Střídání škol z důvodu stěhování a přecházení mezi obory

- Děti často školy střídají z důvodu stěhování, což nároky na studium ještě zvyšuje. Nezřídka se zde objevují trajektorie prodchnuté cestou do zahraničí, která je u odbornických poměrně běžná. Aktuálně je tento trend na ústupu, na čemž se shodovali všichni dotazovaní respondenti.

- Časté je ve vzdělávacích trajektoriích přechází mezi obory z důvodu různých nespokojeností, jako jsou nevhodná volba oboru, nespokojenost s výukou nebo třídním kolektivem, nespokojenost na praxi, pocity diskriminace apod. Tyto přechody mezi různými školami jsou časté také u dospělých v Obrnicích s ukončenou ZŠ. Často ani několikerá změna oboru nepřinesla kýžený výsledek, kterým by bylo dokončení SŠ. U těchto lidí je snaha k dokončení školy, minimálně ke studiu, ale školu se dokončit nepodaří, většinou z některých ze jmenovaných důvodů či na základě kumulace zmíněných faktorů.

●●●Škola přerušena z důvodu navázání vztahu nebo těhotenství

- V terénu jsem nenašla žádného adolescenta mezi 15-18 rokem, kterých by se tato situace aktuálně týkala, tato situace se ale opakovaně vyskytuje u lidí starších, nad 25 let, kde otěhotnění vedlo k ukončení studia u obou z partnerů, jelikož otec dítěte se začal věnovat vydělávání peněz místo studia. Mladým rodičům později chybí motivace i prostředky (zejména čas a peníze) k dokončení vzdělání po období mateřské dovolené, téměř nikdo o této možnosti neuvažuje.

●●●Zdravotní důvody vedoucí k ukončení studia

- Ve dvou případech jsem zaznamenala zdravotní důvody, které vedly k ukončení studia mezi těmi, kteří jsou aktuálně na ÚP. Určitě by bylo vhodné SŠ pečlivěji vybírat s ohledem na zdravotní dispozice žáka. Také u těchto respondentů se však objevovalo více faktorů, které vedly k ukončení docházky.

●●●Nespokojenost se školou, třídním kolektivem nebo přístupem na praxi

- Mezi respondenty se objevují další faktory, jako jsou problémy v kolektivu, nespokojenost s praxí při SŠ, pocity nespravedlnosti v přístupu učitelů apod. Tyto faktory by bylo rozhodně možné ošetřit, pokud by fungovala individuálně laděná a adekvátní institucionální podpora na SŠ.

●●●Pracovní možnosti – platová politika

- Téma vzdělávání a možnost pozdějšího uplatnění na pracovním trhu jsou někdy vnímány odděleně, než by naopak tvořily kontinuum. Někteří z respondentů bagatelizují, že stejně i „ti s maturitou jsou na pracáku“, což zaznívá jak z úst dětí, tak rodičů. Takto často respondenti reagovali na počátku rozhovoru. Když se však v rozhovoru postupuje hlouběji, bagatelizací a obran ubývá, a vzniká prostor pro motivační rozhovor.

- Děti i dospělí poukazovali na problematiku uplatnění na trhu práce v regionu a na špatné finanční ohodnocení těch, kteří pracují. Děti nechápou, jak může někdo pracovat za tak málo peněz, údiv se pak zvyšuje, pokud má daný zaměstnanec dokončené určité vzdělání. Děti vnímají tuto rovinu, která se přidává k faktorům, které od dostudování střední školy odrazují. Často jsou to lidé z VPP, u kterých je obecně rozšířené, že pracují za minimální mzdu, ale i další pracovníci obce jsou finančně ohodnoceni neadekvátně pozici či dosaženému vzdělání.

Budoucnost dospívajících

●●●Nevědí so chtějí – není pravda

- Při rozhovorech s mládeží jsem nenarážela na často opakované klišé, že dospívající nevědí, co chtějí. Ba naopak jsem byla překvapená nápady, které dospívající měli. Mnohé děti dlouze hovořily o tom, co by je bavilo a čemu by se chtěly v budoucnu věnovat a to také ty, které jsou aktuálně na ÚP. Většina z nápadů nezněla rozhodně přehnaně a mnohé z vizí se pohybovaly v rámci reálně dosažitelného. Probléme je však nedostatek informací – to JAK mají dané sny realizovat.

- Obecně bych však řekla, že u mladých dospělých, kteří jsou na ÚP po předčasném ukončení SŠ nepanuje příliš optimismu. Spíš je zde k vidění strach z budoucnosti, jelikož si uvědomují negativa plynoucí z nedokončeného vzdělání. Navíc realitu těch, co SŠ nedokončili, vidí všude kolem (realitou se rozumí nemožnost naleznutí zaměstnání a život na dávkách).
- U některých lze vnímat pohrávání si s myšlenkou dokončení studia. Patrně však byly obavy a nejasnosti v této oblasti.

●●●Hlavní bariéry - závěrem

- Děti jsou rozhodně otevřené dialogu. Všichni respondenti, se kterými jsem hovořila, byli komunikativní, o tématu se velmi ochotně bavili a při rozhovorech vznikalo mnoho prostoru pro případnou motivaci. Děti se aktivně zamýšlely nad tím, jak vidí svou budoucnost, hovořily o limitech, které vyplývají z nedokončeného vzdělání apod. Podobně nastavení byli i rodiče. Někteří z rodičů začínali rozhovor vlnou nářků nad nezaměstnaností a výdaji spojenými se studiem (což je zajisté pro mnohé rodiny opravdu velký problém), které však během dialogu postupně slábly, když jsme se dostávali ke konkrétní situaci daného dítěte a opouštěli obecnou rovinu problematiky.
- Velký prostor pro motivaci a změnu postojů nabízí nespokojenost mnoha rodičů pramenící z života na sociálních dávkách a z toho faktu, že by chtěli, aby se jejich děti měly lépe. Nespokojenost je spojená nejenom s nedostatkem peněz, ale i s rutinou, nudou a závislostí na sociálním systému. Pokud jsou rodičům kladené otázky na možnosti zlepšení situace, jsou to právě oni sami, kdo dochází k závěru, že nedokončené vzdělání je pro ně velkou překážkou, minimálně jsou všichni ochotni připustit, že dokončené vzdělání dává člověku větší možnosti.
- Mnozí z rodičů kverulovali ohledně nutnosti placení jízdného, stěžovali si na prostředí některých škol, ale ani jeden z rodičů nebyl proti tomu, aby dítě pokračovalo ve studiu. Spíše než s neochotou ke studiu či neochotou ke změně jsem v rodinách setkávala s tím, že rodiče ani děti nejsou vyzbrojeny dostatečnými vědomostmi, průrazností v komunikaci s institucemi či celkově nejsou dostatečně angažovaní na to, aby začali dané kroky realizovat. Rodiny spíše neví, než aby nechtěli či se stavěli proto studiu dětí na školách. Někdy je samozřejmě možné zaznamenat jistou apatii či pohodlnost vyplývající ze stávajícího stavu než energii a chuť ke změně.
- Na straně dětí, které jsou na ÚP, je někdy patrná nedůvěra v to, že by školu zvládly, pokud jsou již mimo školní prostředí delší dobu.

Návrhy

●●●Užší spolupráce mezi MŠ - SAS – Duhovka

Intenzivní komunikace mezi těmito subjekty je nezbytná z hlediska motivování docházení dětí do MŠ. Je nutné, aby instituce vysvětlovaly výhody předškolního vzdělávání v mateřské školce, které není možné jednoduše suplovat jinou formou institucionální podpory (např. předškolní kluby apod.).

●●●Poplatky za jídlo v MŠ

Poplatky za jídlo v MŠ jsou nejčastějším důvodem toho, že rodiče děti do školy nedávají. Doporučila bych v tomto ohledu propojit sociální systém a zkusit poplatky za obědy strhávat přímo z „dávek“ či jinak zlepšit systém v tomto ohledu, pokud by rodiče souhlasili.

●●●Kariérní poradenství od 8. Třídy – pozdě.

- S dětmi sociálně vyloučenými, kde chybí podpůrné zázemí a motivace ke studiu ze strany rodiny, je nutné pracovat již od začátku školní přípravy individuálně a intenzivně, aby mohly být deficity sociálního vyloučení zmírněny.

- Je potřeba s dětmi již od útlého věku systematicky a opakovaně hovořit o důležitosti přípravy do školy, vysvětlovat souvislosti mezi vzděláváním a možnostech uplatnění na volném pracovním trhu. Cílem je, aby si mnohé děti přestaly hrát „na sociálku“, kdy děti imitují průběh návštěv ÚP a dalších institucí, a začaly si hrát například na prodavače či učitele.

●●●Budování image školy a zvyšování její atraktivity

Základní škola by mohla pracovat na zvýšení své prestiže nejenom v očích veřejnosti, ale v očích svých žáků, u kterých by tak mohla snižovat obavy z přechodu na SŠ. Ruku v ruce se „sebedůvěrou“ školy jde sebedůvěra jejich absolventů. *„Ten přechod, no, já jsem šla s kamarádem, tak to bylo lehčí, ale před tím jsem byla hodně nervózní celé léto. Báli jsme se, že je to docela šok jít z vesnice do města se učit a taky jsme se báli, že je to prestižní škola, tak že ta budou z takových těch rodin, nevím, jak to říct, měšťácký rodiny, nevím, no, mysleli jsme si, že je to úplně jiná škola... Asi proto jsme se dost báli, že jim řekneme, že jsme z Obrnic, jak to přijme ten kolektiv, že na nás nebudou zvyklí...i třeba ti učitelé, že by si o nás mohli něco myslet, když jim řekneme, že jsme z Obrnic, že máme horší studium než ti Mostečtí. Ale můžu říct, že ty obavy byly zbytečné, je to úplně v pohodě.“* (Studentka, 16 let)

●●●Administrativní podpora vedení školy

Vedení školy se musí potýkat s náročnou administrativou. Náročnost některých administrativních úkonů může snížit motivaci k žádosti o veškeré dostupné finanční prostředky, dotační programy.

●●●Příprava na přechod ze ZŠ na SŠ. Nejenom dětí, ale i rodičů!

Bylo by vhodné rodině vysvětlit s předstihem, co může studium na SŠ mít za důsledky: Co je čeká, s čím se mohou děti setkat při dojíždění, na praxi, jak dané situace řešit. V regionu panují opravdu velmi silné diskriminační tendence ze strany řadových občanů, a proto také nevinně vyhlížející cesta MHD může být pro dítě velmi neblahou zkušeností, což jsem v regionu několikrát mohla sledovat. Doporučuji intenzivně diskutovat s rodinami priority a možné důsledky nedokončení SŠ pro život dítěte, jednoduše vést intenzivní dialog na téma s celou rodinou, zvláště pak v těch rodinách, kde jsou rodiče bez vzdělání, a neví, jak to ve školách chodí. Například nedorozumění může pramenit z očekávání, že dítě na praxi začne ihned vykonávat kvalifikovanou činnost, ne pomocné práce.

●●●Více asistentů pedagoga na ZŠ

- Není možné, aby byl jeden asistent na více místech najednou. Pokud je tedy asistent v terénu, případně se věnuje práci s dítětem, které se aktuálně vrátilo ze zahraničí a musí dohnat zameškanou látku, bude chybět zase ve třídách dětí, které potřebují jiný druh podpory.

- Vzhledem k tomu, že se na škole pohybuje více dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, bylo by vhodné řady asistentů pedagoga rozšířit. Tyto děti potřebují individuální přístup a podporu ze strany asistenta, aby bylo možné náležitě rozvíjet jejich potenciál. Takto je možné také eliminovat alarmující číslo dětí, které základní školu opouští z jiné než z deváté třídy (viz str. 29).

- Na jednu stranu lze vnímat jako velmi pozitivní to, že škola nepřistoupila na snižování školních nároků na studenty, což se může projevovat také tím, že mnohé děti ukončují školu z jiného než z devátého ročníku. Neslevování z nároků na děti vnímám jako velké pozitivum ZŠ Obrnice, což pomáhá udržovat její dobré jméno. Na stranu druhou právě fenomén nedokončení školní docházky devátou třídou, by mohl být eliminován, pokud by se dětem věnovalo více asistentů, kteří mohou pomoci redukovat deficity plynoucí ze sociálního znevýhodnění. Bylo by tedy vhodné, aby škola i nadále neslevovala ze svých standardů, ale zároveň aby byly intenzivněji podpořeny děti sociálně znevýhodněné. Řady asistentů pedagoga by měly být rozšířeny výrazně. V ideálním případě by byl asistent pedagoga v každé třídě.

●●●Doučování

Bylo by vhodné, aby doučování zůstalo zachováno ve stávajícím rozsahu, v rámci škol i v rámci neziskového sektoru, což dává možnost výběru a umožňuje tak doučování využívat velkému počtu studentů.

●●●Dotační programy

Vlasák (2012) ve své zprávě doporučuje intenzivnější čerpání dotačních programů vyhlášených MŠMT, stejně jako navázání spolupráce se soukromými fondy, k podobným závěrům dochází i tento výzkum.

●●●Volnočasové aktivity

Obec jako celek a také škola nabízí široké spektrum volnočasových aktivit, které bych doporučila rozhodně zachovat ve stávajícím rozsahu. Doporučila bych zbavení od nutnosti finanční spoluúčasti všude tam, kde je to jen trochu možné. Zanedbatelně působící 20 korunový poplatek se může stát překážkou pro účast v programu právě těch nejpotřebnějších, dětí zejména z více početných rodin.

●●●Intenzivní motivace k dokončení středních škol

Zdá se, že dospívající mají, co se týče vzdělávání, značnou autonomii rozhodování. Tento fakt vyplýval nejen z rozhovorů s dospívajícími, ale potvrzoval se i při rozhovorech s rodiči. Rodiče sice tvrdí, že chtějí, aby děti dále studovali, na druhou stranu se necítí silní, a často ani nechtějí, děti ke studiu nutit. Existuje zde tedy velké pole pro práci se samotným dospívajícím, k intenzivním motivačním pohovorům a rozhovorům na toto téma.

●●●Vysvětlování

Někteří studenti si stěžovali na různé druhy „nesmyslností“ v oblastí praxí, které patří ke studiu mnoha středních škol. Například by bylo vhodné vysvětlit studentům, že na začátku se na praxích budou muset setkávat s podřadnějšími pracemi, ale že se to bude v průběhu studia měnit, jen je nutné tomu dát určitý čas.

●●●Poskytování přesných informací a vyžadování zpětné vazby

Nestačí informace pouze předávat, je nutné zjišťovat, zda se informace skutečně dostala k příjemcům, a zda jí bylo rozuměno. Rodiče, kteří vzdělávacímu systému nerozumí, nemohou pochopit větu „můžete si zažádat o stipendium“ – je nutné vysvětlit co to je, jaké to má důsledky, kam zajít, vyplnit společně formulář atd. Jinak řečeno, provázet alespoň zpočátku doslova na každém kroku.

●●●Stipendia, příspěvky na školní a volnočasové aktivity

Informovat rodiny o možnostech podpory v případě, že budou děti motivovat ke studiu a jiným zájmovým, mimoškolní aktivitám (lze čerpat příspěvky i na mimoškolní aktivity, ale rodiče o tom neví). Monitorovat, zda rodiče rozumí podaným informacím.

●●●Trojstranné schůzky: třídní učitel, rodič, sociální pracovník

Komunikace na této bázi již funguje, vždy je ale možné spolupráci zintenzivnit, inovovat dle potřeb daných stran.

●●●Intenzivnější komunikace: třídní učitel a sociální pracovník – prvky case managementu

Pokud rodiče ve své roli selhávají, nebo dokonce studium dítěte nepodporují a jeví se být překážkou pokračování studia dítěte, mohla by probíhat intenzivnější komunikace mezi sociálními pracovníky, školou a dítětem, se souhlasem rodičů.

●●●Motivovat rodiče k docházení na třídní schůzky

V regionu jsem zaznamenala zajímavý případ zvaní rodičů do školy. Jedna škola nenazvala třídní schůzky třídními schůzkami, ale pozvala rodiče na „odpolední čaj“. Tuto událost intenzivně propagovala. Účast rodičů na odpoledním čaji byla mnohonásobně vyšší než na „třídních schůzkách“. Výdaje na uvaření čaje jsou zanedbatelné v porovnání s možným prospěchem pro dítě a jeho vzdělávací trajektorii.

●●●Kurzy inkluzivního vzdělávání

Bylo by vhodné, aby učitelé byli řádně proškoleni v oblasti inkluzivního vzdělávání. V regionu jsme zaznamenala velkou rozdílnost v poskytování kurzů inkluzivního vzdělávání, proto by bylo vhodné výběr kurzu s někým konzultovat (například s Agenturou pro sociální začleňování), představit předem nabídku kurzů, aby si ředitel mohl posléze náležitě vybrat. Doporučila bych také zmapovat poptávku po víkendových kurzech pro učitele (což nebylo součástí výzkumu). Víkendový kurz může mít nejenom edukační přínos (edukace v oblasti inkluzivního vzdělávání), ale také může být vnímán jako team buildingový prvek a odměna za práci v lokalitě, která klade na učitele zvýšené nároky.

●●●Selektivní programy primární prevence (PP)

Kvalifikované organizace a kvalifikovaný personál by měl poskytovat PP, interaktivní formou, ne formou pouhých besed. Zaměření PP na smysluplnost vzdělávání, volbu budoucí profese, reagující na slučování tříd, fluktuaci žáků, motivaci ke studiu, záškoláctví apod. Tyto programy zatím ve škole chybí.

●●●Intenzivnější spolupráce se středními školami

Cílem spolupráce by měla být prevence předčasného ukončování studia, či podrobnější volba oboru, jelikož některé obory mohou znít dětem zcela neuchopitelně. Dalším cílem by měl být konkrétnější, jasnější a individuálnější výběr oboru. Například pro žáky, kteří potřebují zvýšenou asistenci, bych nevolila masokombinátní učiliště, ale spíše menší studijní obory apod.

●●●Intenzivní podpora studentů během prvního měsíce na SŠ

●Je zcela nezbytné systematicky reagovat na fakt, že většina dětí školu opustí v prvním měsíci docházky. Je tedy evidentní, že roli zde může hrát nepřipravenost rodiny na změnu (finance, chod rodiny apod.) a další změny spojené s přechodem dítěte do jiného prostředí, kolektivu, mezi jiné učitele, na jiný režim atd. Přechod na SŠ je v Obrnicích spojen s přechodem do jiného, většího města, kde často děti nikoho neznají. Stejně tak se děti pohybují zejména v Obrnicích a nejsou zvyklé často nebo sami do Mostu dojíždět. Dospívající velmi často zmiňovali motiv strachu, nevěděli, co je na škole a v novém prostředí, bude čekat. Dialogem na toto téma by bylo možné strach zmírňovat, činit přechod více jasný a o to méně strašidelný.

●Největší finanční zátěží je pro rodiče jízdné a výdaje na začátku školy. Bylo by vhodné zvážit možnosti placení rovnou ze sociálních dávek či nějak rodinám v tomto ohledu pomoci.

●●●Znesnadnění vypsání dítěte ze studia

Ideální by bylo, kdyby se dítě ze školy nedalo vypsát během jedné minuty na základě jednoho podpisu rodiče u administrativní pracovnice školy, ale aby tomuto aktu byla věnována mnohem větší pozornost.

●●●Přechody mezi obory

Mezi obory existuje výrazná prostupnost. Je tedy v případě nespokojenosti možné přejít na obor jiný atd. Děti se však často v systému neorientují a rodiny jim v tom nemohou pomoci, jelikož nedisponují náležitými informacemi a přehledem v této oblasti (sami SŠ nestudovali, nedokončili apod.)

●●●Motivovat rodiče k tomu, aby se neustále nestěhovali, pokud mají děti na školách

Vysvětlovat negativa plynoucí z častého stěhování a přerušování vzdělávacích trajektorií dětí školou povinných. Je tedy důležité souběžně řešit také otázku bydlení rodin, která by měla za následek stabilizaci v oblasti vzdělávání.

●●●Neziskový sektor, NZDM

Doporučuji intenzivní práci s těmi, které střední školu předčasně opustí, motivační rozhovory aj. Bylo by vhodné neinvazivně monitorovat průběžně situaci žáka na základní i střední škole, jeho pocity v kolektivu, s čím se potýká, přístup rodičů ke vzdělávání, zda žáka podporují nebo naopak situace rodiny omezuje školní přípravu atd. (Pracovníci se s klienty takto již nyní baví, ale možná by šlo rozhovory tímto směrem zintenzivnit).

●●●Přechod dětí z Duhovky do NZDM Vulkán

Jelikož obě instituce dobře pracují, bylo by škoda, pokud by nedocházelo k motivaci dětí po 15. roku k přechodu do „Vulkánu“, který se zaměřuje právě na klienty starší 15 let. Instituce

by možná mohly intenzivněji spolupracovat, aby děti předem věděly, co je po 15. narozeninách může ve Vulkánu čekat a ze služeb nevypadávaly. Přejít mezi nízkoprahovými kluby může být do budoucna vzorem toho, jak je možné, aby instituce mezi sebou spolupracovaly. Podobné prvky obnáší totiž přechod dětí ze základní na střední školu. Přejít dětí mezi ZŠ a SŠ však blokuje komunikace mezi subjekty (nespolupráce SŠ) a lokální vzdálenost, v tomto ohledu mají Vulkán a Duhovka snazší cestu..

●●●Intenzivní příprava dětí na přechod na SŠ napříč sektory a instituce

Zvážit možnost zavedení pracovní pozice, která by se věnovala přípravě přechodu dětí na SŠ. V tomto ohledu by bylo možné posílit nejenom práci asistentů pedagoga, ale například do tématu více zapojit pracovníky SAS a dalších institucí, které přichází do kontaktu s rodiči a toto téma s nimi otevírat (např. sociální služby atd.).

●●●Efektivnější volba studia po základní škole

Bylo by vhodné, aby studenti při volbě oboru reflektovali poptávku a realitu na trhu práce, k čemuž by měla být věnována náležitá pozornost v rámci kariérního poradenství na ZŠ Obrnice.

●●●Pedagogicko psychologické poradny – termín sociální znevýhodnění

Mělo by dojít k ujasnění si toho, co je od PPP očekáváno. Zde reaguji na údajné nastavení v regionu, kdy je směrem k PPP vyslán signál na minimalizaci vydávání IVP či politické tlaky na zařazování/nezařazování dětí do praktických škol apod. Dle mého názoru PPP chybí politická svoboda v rozhodování a reagují na politické tlaky a sociální klima města, což může být na úkor profesionálního přístupu. Podobná situace panuje při diagnostice sociálního znevýhodnění a dalších jevech. Doporučila bych schůzku vedení školy s vedením PPP (plus ideálně třetí osobou například z Agentury pro sociální začleňování či jiného nezávislého pozorovatele) a vyjasnění si očekávání obou stran, odbourání skrytých politických tlaků. K zvážení bych také dala intenzivnější a jasnější práci s kategorií sociálního znevýhodnění a vysvětlování důsledků plynoucích z této diagnostické kategorie – aby slovní spojení nebylo interpretováno intuitivně, ale s náležitou přesností (jak do řad PPP, tak zástupců škol).

Závěrem bych chtěla ještě jednou všem poděkovat za neuvěřitelně příjemnou a vstřícnou spolupráci. Obec již docílila v oblasti sociálního začleňování značných úspěchů a investuje do problematiky mnoho energie, která se obci evidentně vyplácí. Věřím, že pokud bude tento trend pokračovat, obec může i nadále aspirovat na jeden z příkladů dobré praxe v oblasti sociálního začleňování. Tento fakt reflektují nejenom zástupci jednotlivých institucí, ale také

občané, kteří dané změny vnímají a velmi si jich cení. Věřím, že pro inkluzivně nastavená politika města i zástupců jednotlivých institucí (školy, sociální služby atd.) jsou tou správnou cestou a na této cestě přeji i do budoucna mnoho úspěchů.

Literatura:

Strategický plán sociálního začleňování. Úřad vlády ČR. Revidovaná verze (2013)